

EDUSKUNNAN
SIVISTYSVALIOKUNTA

Helsingissä

16 päivänä maaliskuuta 1992

Lausunto n:o 1

Ulkoasiainvaliokunnalle

Ulkoasiainvaliokunta on 17 päivänä tammi-kuuta 1992 päivätyllä kirjeellään pyytänyt sivistysvaliokunnan lausuntoa valioneuvoston selonteosta eduskunnalle EY-jäsenyyden vaikutuksista Suomelle.

Valiokunnassa ovat asian johdosta olleet kuultavina kansliapäällikkö Jaakko Numminen, kulttuuriasiainneuvos Risto Kivelä, projekti-päällikkö Reijo Aholainen, korkeakouluneuvos Leena Pirilä, neuvotteleva virkamies Jukka Liedes ja nuorempi hallitussihteeri Hannu Wager opetusministeriöstä, ylijohtaja Heli Kuusi opetushallituksesta, tasa-arvovaltuutettu Tuulikki Petäjäniemi, yliaktuaari Aila Repo tilastokeskuksesta, puheenjohtaja Tuulikki Karjalainen ja erikoistutkija Ritva Mitchell Taiteen keskustoilukunnasta, toimistopäällikkö Ulla Ekberg Suomen Akatemiasta, pääsuunnittelija Esko-Olavi Seppälä valtion tiede- ja teknologianeuvostosta, puheenjohtaja, professori Juhani Kärjä korkeakouluneuvostosta, vararehtori Paavo Uronen Teknillisestä korkeakoulusta, rehtori Fedi Vaivio Helsingin kauppakorkeakoulusta, johtaja Lauri Lantto kansainvälisen henkilö-vaihdon keskuksesta, puheenjohtaja Pekka Aikio ja toinen varapuheenjohtaja Sinikka Semenoja saamelaisvaltuuskunnasta, puheenjohtaja Ossi Leikola Suomen ylioppilaskuntien liitosta, kansliajohtaja Jussi Tunturi Oy Yleisradio Ab:stä, puheenjohtaja, taidemaalari Kari Jylhä Suomen Taiteilijaseurasta, puheenjohtaja, kirjailija Jarkko Laine ja toiminnanjohtaja Päivi Liedes Suomen kirjailijaliitosta, toimitusjohtaja Veikko Sonninen Suomen Kustannusyhdistys ry:stä, kustannustoimittaja Leena Reiman Kääntöpiiri Oy:stä, suunnittelussihteeri Thomas Rehula Opettajien Ammattijärjestö OAJ:stä, ammattikoulutussihteeri Pekka Porvali Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestöstä, apulaisjohtaja Heikki Hirvinen teollisuuden koulutusvaliokunnasta, pääsihteeri Eero Taivalsaari Vaihtoehto EY:lle VEY:stä, toiminnanjohtaja Tuomo Tirkkonen Finland Festivalista, toiminnanjohtaja

Alarik Repo Suomen Sinfoniaorkesterit ry:stä, toimitusjohtaja Matti Ahde Oy Veikkaus Ab:stä, pääjohtaja Juhani Kuusi Teknologian kehittämiskeskus TEKES ry:stä, suunnittelussihteeri Raija Salo Suomen ammatillisten oppilaitosten liitosta, toimitusjohtaja Tarja Koskinen Kopiosto ry:stä, yliasiamies Paavo Hohti Suomen Kulttuurirahastosta, kulttuuriantropologian professori Matti Sarmela ja filosofian tohtori Marjut Aikio.

Sivistysvaliokunta on tarkastellut asiaa oman tehtäväalueensa osalta. Tältä osin valiokunta esittää lausuntonaan seuraavaa.

Yleisiä näkökohtia

Koulutusta ja kulttuuria koskevat kysymykset eivät ole olleet EY:n toiminnassa keskeisiä. Koulutus mainitaan vuodelta 1957 olevassa EY:n perustamisasiakirjassa Rooman sopimuksessa. Kaikkia jäsenmaita velvoittavia koulutusta koskevia päätöksiä EY:ssä on tehty kuitenkin vasta 1970-luvulta lähtien. Kulttuuripolitiikka taas on otettu osaksi EY:n toimintaa vasta viime joulukuussa pidetyn Maastrichtin kokouksen päätöksillä. Koska EY:n toiminnassa taloudellinen motiivi on keskeinen, on EY:n tutkimusyhdistyksen ulkopuolelle jätetty useita aloja, muun muassa yhteiskunnallinen ja humanistinen tutkimus. Euroopan tiedesäätiö koordinoi omalta osaltaan yhteistyötä näillä aloilla. Valiokunta katsoo, ettei EY:n piirissä ole kulttuurin ja koulutuksen alalla sisällöllisiä harmonisointipaineita, vaan kunnioitetaan itsenäisten kansakuntien vastuuta opetuksen huolehtimisesta ja sen kehittämisestä sekä kansallisen kulttuurin säilyttämisestä ja vahvistamisesta.

Valiokunta toteaa, että koulutuksen, tutkimuksen ja kulttuurin alueella Suomella on EY:n jäsenenä saatavissa tiettyjä etuja, mikä edellyttää kuitenkin kansallisia ponnisteluja.

Suomi on väestöltään ja luonnonvaroiltaan pieni maa ja sivussa taloudellisen toimeliaisuuden suurista keskuksista. Maan pitäminen taloudellisesti ja poliittisesti toimivana, asuttuna ja elinkelpoisena edellyttää jokaiselta suomalaiselta jatkuvaa oppimista, ahkeruutta ja vastuuta lähimmäisistä, ympäristöstä sekä kansallisesta hyvinvoinnista. Tämän vuoksi Suomessa olisi käynnistettävä pikaisesti laaja-alainen keskustelu, jolla luodaan näkemys kansallisista tulevaisuuden tavoitteista.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan merkittävimpinä eroina nykyiseen tai mahdolliseen Eta-sopimuksen myötä syntyvään tilanteeseen olisi valiokunnan toimialaan liittyvillä alueilla mahdollisuus osallistua ennen kaikkea päätöksentekoon mutta helpommin ja tehokkaammin myös asioiden valmisteluun.

Vähemmistöt. Jo Eta-sopimuksessa on tarkoitus saattaa Efta-maissa voimaan siirtolaislasten koulutusta koskeva EY-direktiivi. Tämän tarkoituksena on turvata siirtolaisten lasten oikeudet peruskoulutukseen. Valiokunta pitää tärkeänä, että vähemmistökansallisuuksien koulutusmahdollisuuksia vahvistetaan.

Valiokunnan mielestä saamelaisten asema yhdentyvässä Euroopassa tulee selvittää erikseen esimerkiksi yhteistyössä muiden pohjoismaiden kanssa. Siihen kuuluvat valtionsisäiset lainsäädäntö-, hallinto- ja talousratkaisut, pohjoismaiset ratkaisut sekä saamelaisten alkuperäiskansan asemaa ja sen aluetta koskevat, kansainvälisiin yleissopimuksiin nojautuvat mahdolliset erityisratkaisut Euroopan yhteisöjen kanssa.

Suomen virallisten kielten asema. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan on mahdollista, että EY:n jäsenmaiden lisääntyessä ja näin ollen myös käytettävien kielten määrän lisääntyessä on mahdollista, että EY tekee ratkaisuja käytettävistä kielistä. Suomen tulee toimia niin, että suomen ja ruotsin kielet tulevat EY:n virallisiksi ja työkieliksi, jos Suomi liittyy EY:n jäseneksi.

Tasa-arvo. EY:n direktiivien mukaan koulutuksen tuloksellisuuden yhtenä mittarina on sukupuolten tasa-arvon toteutuminen. Suomen liittyminen EY:öön mahdollistaisi laajentuvan koulutustarjonnan, oppilasvaihto-ohjelmat ja harjoittelumahdollisuudet ulkomailla. Kun otetaan huomioon, että perhevelvoitteet edelleenkin ovat suurelta osin naisten vastuulla, tulisi pyrkiä varmistamaan naisten mahdollisuudet myös käytännössä käyttäen hyväkseen uutta koulutustarjontaa.

Koulutus ja tutkimuspolitiikka

Selonteossa todetaan, että Maastrichtin huippukokouksen tuloksena EY:n toimivalta laajenee myös koulutuskysymyksissä. Kyse ei ole kuitenkaan koulutuspolitiikan yhtenäistämisestä, vaan jäsenmaiden välisen yhteistyön edistämisestä kunnioittaen niiden omaa vastuuta opetuksen sisällöstä ja koulutuksen järjestämisestä. Selonteon mukaan EY-jäsenyyden tärkein myönteinen vaikutus koulutukseen ja tutkimukseen olisi Suomen mahdollisuus Eta-sopimusta joustavammin osallistua EY:n tutkimus- ja koulutuspoliittiseen valmisteluun ja päätöksentekoon.

Jo Eta-sopimuksessa on tarkoitus toteuttaa niin sanotun neljän vapauden periaate, johon koulutus osana kuuluu. Turvataksaan joustavat ja vapaat työmarkkinat EY on asettanut tavoitteeksi koulutuksen mahdollisimman hyvän vertailukelpoisuuden sekä tutkintojen vastavuoroisen hyväksymisen. Ulkomaisissa oppilaitoksissa suoritettujen opinnot olisi kaikilla kouluasteilla hyväksyttävä osaksi tutkintoa. Suomalaiset tutkinnot ovat korkeatasoisia ja niiden hyväksymisessä ei tulle vaikeuksia. Etuna pienen maan kansalaisille on kuitenkin mahdollisuus liikkua eurooppalaisilla työmarkkinoilla nykyistä joustavammin. Tämä edellyttää suomalaisten kielitaidon ja eri kulttuurien tuntemisen kohottamista ja monipuolistamista kaikilla aloilla.

EY-jäsenyys toisi Suomelle Eta-sopimusta joustavamman mahdollisuuden osallistua kaikkiin EY:n tutkimusohjelmiin. Suomi osallistuu jo nykyisin useisiin EY:n koulutus- ja tutkimusohjelmiin erillissopimusten kautta. Näitä ovat muun muassa COMETT ja ERASMUS. Tutkimusohjelmista Suomi on osallistunut projektipohjalla EY:n toiseen tutkimuksen puiteohjelmaan. Suomen kannalta on tärkeää, että huolehditaan kansallisen tutkimuksen ja koulutuksen korkeatasoisuudesta ja voimavaroista. Lisäksi olisi edullista, että Suomi voisi valikoiden osallistua sen kannalta hyödyllisiin ohjelmiin ja hankkeisiin. Valiokunta toteaa koulutuksen rahoituksen osalta, että valtiovarainvaliokunta on keskittynyt käsittelemään koulutus-, tiede- ja teknologiapolitiikan rahoituskysymyksiä EY-jäsenyyden kannalta.

Sivistysvaliokunta edellyttää, että hallitus huolehtii siitä, että Suomessa tapahtuvaan koulutukseen ja tutkimukseen ohjataan riittävästi voimavaroja, jotta

voisimme täysimääräisesti hyödyntää EY:n koulutus- ja tutkimusohjelmat.

Neuvotellussa Eta-ratkaisussa on sovittu, että Suomi osallistuu täysjäsenenä EY:n kolmanteen tutkimuksen puiteohjelmaan. Tällöin Suomen maksettavaksi tulee ns. yleismaksu. Valiokunnan mielestä olisi tarkoituksenmukaisinta, että täysosallistumisen alusta lähtien yleismaksusta vastaisi ulkoasiainministeriö ja määrärahat näin ollen budjetoitaisiin ulkoasiainministeriön hallinnonalan määrärahoihin.

Koulutusyhteistyön tarkoituksena EY:ssä on, että kukin maa osallistuu yhteistyöhön haluamassaan laajuudessa. Tämä tärkeä lähtökohhta mahdollistaa suomalaisen koulun kehittämisen omista lähtökohdistamme ja muun muassa koulumuotojen omaleimaisuuden säilymisen.

Liikkuvuuden lisääntymisen myötä myös suomalaisten oppilaitosten on kyettävä houkuttelemaan ja vastaanottamaan vieraskielisiä opiskelijoita ja tutkijoita. Heidän mahdollisuuksiaan työskennellä Suomessa on parannettava.

Ammatillinen koulutus. Suomessa on kansainvälistyminen ollut ammatillisen koulutuksen kehittämisessä painopisteenä. Ammatillisen koulutuksen kansainvälistyminen painottuu oppilaitoksiin ja näiden suoriin yhteistoimintahankkeisiin. Valtiovallan tehtävänä olisi lähinnä tukea oppilaitosten kansainvälistymistä luomalla niille toimintaedellytyksiä ja toimia tarvittaessa yhteistoimintahankkeiden koordinaattorina. Valiokunta korostaa ammatillisen koulutuksen kansainvälisen toiminnan uudistamista ja kehittämistä siten, että erityisesti kiinnitetään huomiota niin opiskelijoiden kuin opettajien kieltenopetukseen ja ulkomailla tapahtuvaan opiskeluun. Ammatillisen koulutuksen sektorin tulisi pystyä vastaanottamaan myös ulkomaalaisia opiskelijoita Suomeen.

Kulttuuripolitiikka

Maastrichtin huippukokouksessa hyväksyttiin Euroopan unionin peruskirjaan sisällytettävä kulttuuripolitiikkaa koskeva artikla. Valtioneuvoston selonteossa todetaan, että uudistus antaa oikeudellisen pohjan kulttuurihankkeiden merkittävälle laajentamiselle ja lisää todennäköisesti EY:n painoa Euroopan kulttuuriyhteistyössä. Yhteisön tavoitteena on tukea jäsenmaiden kulttuureja kunnioittaen niiden kansallista ja alueellista moninaisuutta samalla tuoden esiin

yhteistä kulttuuriperinnettä. Jäsenyys tekisi Suomelle mahdolliseksi pääsyn mukaan osallistumaan yhteisön kulttuuriyhteistyöhön ja päättämään EY:n uusien ohjelmien sisällöstä ja tavoitteista.

Euroopan neuvoston kulttuuriyhteistyössä on viime vuosina korostettu monin toimenpitein alueellisen näkökulman huomioimista. Valiokunnan saaman tiedon mukaan EY:n kulttuuri-toiminta kunnioittaa kansallista kulttuuri-identiteettiä.

Taiteen kansallisten tukimuotojen säilyminen. Kulttuurin osalta suurimmat ongelmat liittyivät valiokunnan käsityksen mukaan kulttuurin rahoitukseen. Suomalaisen apurahajärjestelmän merkitys on taiteilijoiden työskentelyedellytysten ja toimeentulon turvaajana huomattava. EY-jäsenyys samoin kuin Eta-sopimus toisivat toisten jäsenmaiden taiteilijoille oikeuden hakea tukea minkä tahansa jäsenmaan tukijärjestelmästä. Suomalaisen taiteen kannalta olisi tärkeää säilyttää kansalliset tukitoimet.

Opetusministeriön myöntämät niin sanotut kirjastokorvausapurahat kirjailijoille ovat tärkeitä suomalaisen kirjallisuuden tukemiseksi. EY:n piirissä on valmisteilla direktiivi, jonka mukaan aineiston lainaaminen rinnastetaan vuokraamiseen ja välittäjäorganisaation on tehtävä sopimus korvauksista jokaisen tekijän tai hänen tekijänoikeusjärjestönsä kanssa. Ottaen huomioon suomalaisen kirjastojärjestelmän kirjojen lainauksen laajuuden, tällainen direktiivi olisi vaarana koko kirjastolaitokselle.

EY:n komissio on hyväksynyt elokuussa 1989 kirjaa ja lukemista koskevan tiedonannon. Siinä kiinnitetään huomiota kirjailijoiden ja kirjallisuuden kannalta tärkeisiin kysymyksiin, kuten kirjailijoiden ja kääntäjien verotusta ja sosiaaliturvaa koskevan lainsäädännön harmonisointiin sekä tekijänoikeuslainsäädännön harmonisointiin. Tätä kehitystä tulee seurata niin, että Suomen edut mahdollisen EY-jäsenyyden myötä eivät heikkene. Samoin komissio on kiinnittänyt huomiota kustannusalan keskittymiseen ja pyrkii löytämään keinoja kustantajien riippumattomuuden säilyttämiseksi. EY on vuonna 1989 käynnistänyt nykyaikaisen kirjallisuuden koe-luonteisen kääntämishojelman. Etusija on annettu pienten kielten teosten kääntämiselle suurille kielille. Vuodessa on tarkoituksena kääntää 30 teosta. Valiokunta katsoo, että tämä olisi myönteinen seikka Suomen kannalta.

Suomessa tieteen, taiteen, urheilun ja nuorisokasvatustyön julkinen rahoitus perustuu merkit-

täältä osin veikkaus- ja raha-arpajaispelien tuottoon. Oy Veikkaus Ab luovutti vuonna 1991 näihin tarkoituksiin 1,26 miljardia markkaa. EY:n piirissä on pyrkimys ainakin jonkinasteiseen rahapelimerkkien vapauttamiseen. Sivistysvaliokunta pitää välttämättömänä, että Suomessa voitaisiin jatkossakin lainsäädännöllisin toimenpitein turvata Suomessa harjoitettavan rahapelitoiminnan tuoton käyttäminen nykyiseen tapaan tieteen, taiteen, urheilun ja nuorisokasvatustyön tukemiseen.

Kirjojen liikevaihtovero on Suomessa 22 prosenttia. Se on Euroopan korkeimpia. EY:ssä siirrytään vuoden 1993 alusta järjestelmään, jossa yhteisön arvonnalisäverokanta on 15 prosenttia. Muun muassa kirjoihin voidaan soveltaa alemmaa viiden prosentin verokantaa. Ne maat, jotka olivat aikaisemmin soveltaneet kirjoihin viittä prosenttia alemmaa verokantaa, saavat oikeuden tehdä näin jatkossakin. EY:n komission mukaan kirjojen välillisen verotuksen harmonisointi on välttämätöntä. Jotta suomalaisen kirjan kilpailukyky voitaisiin turvata muuttuvissa olosuhteissa, valiokunta katsoo, että Suomessa tulisi poistaa kirjoilta liikevaihtovero siinä vaiheessa, kun Suomessa siirrytään arvonnalisäverojärjestelmään, mikä puolestaan on EY-jäsenyyden edellytys.

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Jouppila, jäsenet Ala-Harja, Aula, von Bell (osittain), Gustafsson, Hacklin (osittain), Laakso, Lehtinen, Lindqvist, M. Pietikäinen (osittain), Pykäläinen,

Suomessa Kopiosto ry. kerää niin sanottua kasettimaksua, josta merkittävä osa kanavoidaan taiteilijoiden tukemiseen. Mahdollinen EY-jäsenyys saattaisi estää tämän kasettimaksun perimisen ja vaikuttaisi näin ollen osaltaan vähentävästi taiteen tukemiseen osoitettavia varoja.

Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että eduskunnalla ja sen valiokunnilla olisi EY-neuvottelujen aikana mahdollisuus tiiviisti seurata neuvottelujen etenemistä ja saada niistä toimialaansa liittyviä tietoja.

Valiokunta edellyttää, että eduskunta saa riittävästi tietoa EY-neuvottelujen etenemisestä voidakseen osaltaan vaikuttaa neuvottelujen kulkuun ja tulokseen.

Edellä esitetyn perusteella sivistysvaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että ulkoasiainvaliokunta laatiessaan mietintöönsä ottaisi huomioon, mitä tässä lausunnossa on esitetty.

Suhola, Toivonen (osittain), Tykkyläinen (osittain) ja Virrankoski (osittain) sekä varajäsenet Lahikainen (osittain), A. Ojala, O. Ojala (osittain) ja Seivästö (osittain).